

BARABÁS MIKLÓS HÁROM KÉPE A SEPSISZENTGYÖRGYI MÚZEUMBAN

VARGA NÁNDOR LAJOS

Barabás Miklós következő három képéről van szó :
Három nővér, olajfestmény, készült 1836-ban,
Önarcképe, olajfestmény, készült 1837-ben,
Feleségének arcképe, olajfestmény, készült 1842-ben.

Mindhárom vászon, a képek méretét a múzeum őrzi. A művésztől abból az alkalomból emlékezünk meg, hogy halálának most van a hetvenedik évfordulója, s hogy a felsorolt három alkotása 1945-ben, a második világháború végén bombatámadás áldozata lett a zalaegerszegi vasútállomáson.

*

Emlékét idézve önkéntelenül székely származására gondolunk, az ösztönös, magát nevelő jellemre, amely végigkísérte egész életén, s amely megszabta művészetének alapelveit és eredményeit.

Talentumos autodidakta volt. Életkörülményei nem engedhették meg az alapos iskolázást, de nem is igen volt ilyen hazánkban a XIX. sz. elején. Alig 16 éves, már arcképeket rajzol, 22 éves korában arcképrendeléseket elégít ki Bukarestben. Művészi megnyilatkozásai összeesnek a század nagy grafikai újításának bimbózó korszakával. S e lehetőségek a mindenre érdeklődő és felfigyelő ifjú székelyt lebilincselik; nem is sejti, hogy e kőrajzi próbálkozások egész életének függvényei, sőt legdíszesebb értékei lesznek. Művészi fejlődése tulajdonképpen ezen az ösvényen indult el.

E nagyszerű grafikai találmánnyal Nagyszebenben találkozik 1822-ben Bielz Mihály könyvnyomdájában. 1829-ben összetalálkozik egy másik erdélyi atyjafiával Bécsben: Vízi Istvánnal. Őt a nagyenyedi kollégium küldte ki a kőrajzolás tanulmányozni, hogy odahaza könyvnyomdát állíthassanak föl. 1832-ben Bukarestben van, s ott kerültek kezébe francia kőrajzoló művészek munkái. Grévedon (1776—1860) egyik kőrajza bővületében másolatot

készít saját magának. A finoman szemcsézett rajzi kő eredményei bámulatba ejtették. Ne csodálkozzunk ezen, mert e korai francia kőrajzok technikailag remekül kivitelezettek voltak, hála a kitűnő német szakembereknek, akik a művészi mondanivalót mesterségi tudással egészítették ki. 1833-ban Kolozsvárott találjuk, Barra Gábor nyomdájában, a református kollégiumban. Itt készül első sikerültebb arcképe Szerdahelyi József színésről. Sok jól sikerült arckép elkészülte után 1839-ben írja Toldy Ferencnek: „Az itteni litographiát — mely mostohán vala igazgatva —, rendbe szedtem és mondhatom, szebb nyomtatásokat készítenk mint Trenzensky.“ (Bécsi híres korabeli nyomdász).

Visszatérve Pestre pár évi szünet után állandóan készít kőrajzokat. Nemcsak azért, mert divatba jött a kőrajzolatú arckép, hanem bizonyos versenyzés-tudattal méri össze erejét a bécsi nagyokkal, Kriehuber-ral és Eybl-lel, akik még évekig készítették magyar arcképeket. A Kolozsvárról küldött sorok is ezt erősítik meg.

Önművelését grafikai eredményei közepette sem szakította félbe. Festői képzéséhez elengedhetetlennek látta olaszországi utazását. 1834 őszén Velencébe és Rómába megy. Vízfestészetére döntő hatású volt találkozása az angol William Leighton Leitch vízfestővel. A vízfestés finom árnyalatú szépségeit és a levegő-távlat finomságait csodálta benne. Barabás érezte ezek hiányát, s a tanultakat örömmel vitte magával. Későbbi vízfestményein, miniatúráin e finomságokkal némi borsot tört a bécsiek orra alá. Visszatérte előtt megáll Velencében s a Doge palotában másolatot készít Paolo Veronese: Európa elrablása c. festményéről. Ez volt az első kiállított képe Budapesten.

A képről a Honművész 1835 dec. 24-én így ír: „... jeles honi születésű székely festő, egy hónappal előbb Olaszországból jött hozzánk, hol magát a fensőbb festészetben tökéletesíté. Múlt hó 13-án állítá ki Pesten, a Nemzeti Casino nagy termében egyik pompás nagy festményét, melyet a műkedvelők megvásárolhatnak. E csinos másolati kép Európát tárgyazza, szélessége 9, magassága 6 lábnál több. (Az eredeti kép mérete 240—203 cm.) Lakik a művész úr Pesten a volt Deron, most Nákóháznak 2-ik emeletében, a 19. sz. alatt. Fest történeti s arcképet.“ Sokan félreérthetik ez utolsó mondatot. Az időben egy ilyen híradás a művésznak „reklámul“ is szolgált, ez esetben is művészi megrendelésre vonatkozott, nem pedig arra, hogy „már“ festett történeti képet. Ezen felül a szakmai felfogás akkor a mitológiai tárgyat is történeti-nek nevezte. Tudott dolog, hogy Barabás mindeddig történelmi képet nem festett.

Megrendeléseik között, ha voltak ilyenek, nem felelt meg művészi törekveiről sem. Ezt bizonyítja az 1838-ból keltezett: Alföldi táj c. képe.

Egész Európában a nemzeti jelleget sóvárogta a művészi szellem. A költők legelőbb találtak rá az ősi forrásra. A népköltészet virágai készen állottak, s ezeknek szivárvány színeiből születhettek az egyéni, új költői álmok. Nehezebb volt éreztetni, megláttatni a „nemzeti jelleget“ festői szemmel, képalakítással. Barabás kutató szellemének fényes bizonyítéka, hogy foglalkozott ezzel a gondolattal s valóság-tudatában e célra a tájkép látszott legkézenfekvőbbnek. A vízfestés megismerése természetesen

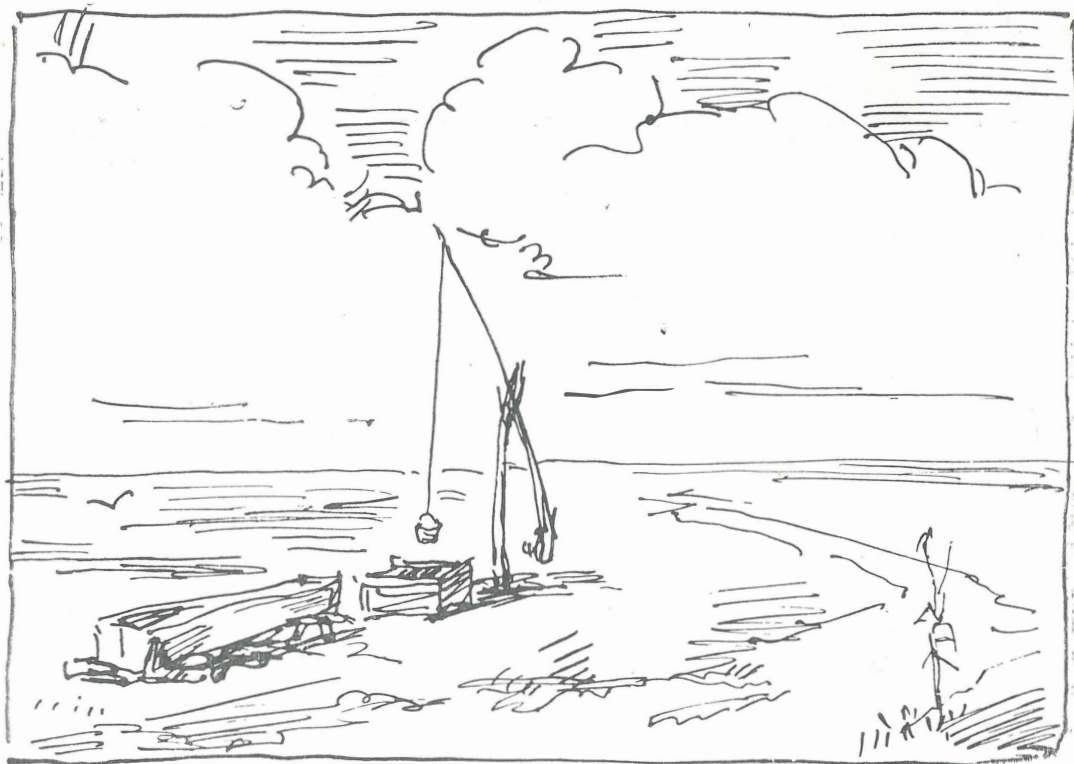
Veronese : Európa elrablása (Varga Nándor Lajos tollrajz vázlata)

segédkezett közben. S ha érezzük is az angol mester finom szürkéit az ég domborulatán, a hazai levegő átüt a felhők mögül és magányosságot sugároz az előtér egyszerű motívuma. Nyugodtan mondhatjuk e kútgémes tájról, hogy az első magyar meglátású magyar művész tájképe.

A képzőművészet majd mindenik ágát egyedül művelte a XIX-ik század derekán. Bizony festett mindent Barabás, amit rendelői kívántak, még korcsmai cégért is, jó pénzért. Nem volt ez szokatlan akkor, hisz a tiszteletdíj teljesen azonos volt. Dolgozik állandóan az újságoknak is, sok-sok rajza jelenik meg acélmetszetben, fametszetben, kőrajzban. A Pesti Divatlap szerint Barabás ismeri legjobban a magyar és a szomszédos népek életét. Ezt az addig megjelent rajzaira mondták, amelyek végül is az életképek felé terelték figyelmét. Bizonyos időre kellett várni, amíg nagyobb-szabású alkotásba kezdett. Az 1843-as tanulmányútja adta meg ez irányban az igazi lökést, látva Hollandia, Belgium, Franciaország, Németország, Anglia gyűjteményeit. A holland 17. századi életképek bő változatai, részben olaszos szellemmel itatott kompozíciói ragadták meg figyelmét. Nem csoda, hogy egy évre rá Bécs is kénytelen elismerni a „naturalista“ Bara-

bás érdemeit. A Műegyletben 1844-ben állítja ki híres képét a „Vásárra menő román család“-ot. Az osztatlan elismerés dacára mégsem az állam veszi meg a képet, hanem egy évre rá: egy vásárló egyesülés. Anyagi sikertelenségét ő maga sem vette komolyan, megrendelése mindig voltak. E képén a képszerkesztésre törekvés a jellemző, első nagyobb kísérlete ezen a téren. A termegoldás hármass tagozásán belül igyekszik a mozgó csoportot klasszikusan elhelyezni. A háttér mindig komoly feladatot jelentett számára. Küszködött a levegő-távlattal, az énjében lappangó részletező szépségek hangoskodásával.

Törekvései és eredményei életképek területén előbbi képének értékeit sohasem haladták túl. Talán a sok rendelés közepette részlet-tanulmányokra ideje nem maradt? Nem tudjuk biztosan. Szinte meghatározott pontossággal alkotja később nagyméretű életképeit. Kedvenc területén mozgott, közel a néplélekhez. Kiolvashatunk mindent a képek címeiből. Bécs számára megfesti: A menyasszony érkezése, Erdélynek: Kaláka Székelyföldön, Székely aratók című képeket. Sajnos, e képek művészi értékeit nem tudta a téma jelentőségéig felfokozni, amit pedig legfőképpen szeretett volna. 1860 táján vagyunk már, amikor is Székely Bertalan megfestette az *Egri nőket*, továbbá *Lajos holttestének megtalálását* és Madarász Viktor az *V. László siratása* c. képeket. E nagyszerűen komponált képek történeti festészetünk hajnalán Barabásra is mély hatást tettek, de ő annyira

Alföldi táj (Varga Nándor Lajos tollrajz vázlata)

a jelenben élt, hogy festői adottságaival és felkészültségével hátra lépni nem tudott a múltba. Jellemző ez őszinteségére. Pedig történeti képet vártak tőle is. A történelem, a jelen, készen jelentkezett ecsetjére. A budapesti Lánchíd alapköveteléről készült vízfestménye a legsikerültebb művei közül való (1842). A helyszínen készült rajz, a gerendázaton átsütő napfény játéka, az alakok aránya, csoportja, a megadott történelmi tény festői szemlélettel és felemelő örömmel készült lejegyzése, mind e kis remekmű szépségeit hangsúlyozzák. E szépségekből semmi, vagy nagyon kevés van meg a későbbi változatokon. A történelmi pillanat hangsúlytalan látletté alakul, a gerendázat nyomasztó súllyal nehezedik az alakokra. Az alakok mind hangsúlyosak szeretnének maradni (az utókorra), s így a „mindenki rajta legyen“ elvén a háttér alakjai katonás sorrendben, fejmagasságban sorakoznak, mint a gyöngysor. Az első változatot 1854-ben készítette vízfestéssel a királyné albuma számára, ez valamivel nagyobb az eredeti vázlatnál. Sina Simon rendelésére 1858-ban olajkép készül, és egy másik 1863—64-ben. Ezek már igen távol állanak az első vázlat friss benyomásától.

Művészi munkásságának hátralevő részét arcképfestés tölti ki, részben természet után, részben a fénykép igénybevételével. Hibául ezt nem rohatjuk föl számára, mert a század folyamán sokan jeles művészeink közül is igénybe vették a fotográfiát részletek rögzítésénél. Barabásnak volt fotográfiai műterme is és rajziskolája, rövid ideig.

E rövid életmű-megvilágításban tisztán rajzolódik elénk Barabás művészi fejlődése, érdeklődése és elért eredményei. Szinte egyedül az ő vállán nyugodott a nemzeti festészet megalapítása, majd minden műfajban. Nem véletlen, hogy legnagyobb sikereit éppen a kor legdivatosabb grafikai műfajában érte el — arcképrajzolás terén. Itt ő valóban otthon volt. Személy szerint is sok volt az ismerőse, az egész század társadalma felvonul hosszú életén át, ecsetje, krétája alig pihen. Bizonyos, hogy a realizmustól távol, idealizáltan jelennek meg ábrázoltjai, de a derű és finom mosoly alatt elevenné váltan pereg le előttünk a korabeli magyar élet. Barabás arckép-ábrázolása e kereten belül állandó emelkedést mutat az ötvenes évek derekáig. Bár a felületen túl ritkán hatol, de ez nem is célja, legtöbbször. Művészi céljaiban gátat lát a „keresetlen realizmus“-ban, mint maga mondja önéletrajzában: „... Kerülöm a hálátlan hasonlatosságot, lehetőleg előnyös hasonlatú képmást igyekszem mindenkiről festeni.“

Petőfi — noha róla is készült „ideálizált“ litographia — gúnyolódva a kor litographia lázán, mondja: „Hja mikor az oly szép, ha az embert Barabás lepingálja s a szerkesztők aztán szétküldik az egész két magyar hazának némely helyére s a közönség bámulva kiált föl: Tehát ilyen ő!?“

Barabás munkássága egyenletes, egyforma mélységeket sodor. Számára kétséges területeket is igyekszik megoldani, arckép meglátásának erejét segítségül hívni. A közvetlen szemlélet a legjobb segítőtársa, s bár büszke az emlékezeti rajztudására, mégis ott a legnagyobb, ahol személyes élményét adja elő. A letapintó, szemlélő jellem mindig értékesen ütközik ki műveiből.

Olaszországból visszatérte után, a következő évben 1836-ban festi meg a „Három nővér“ c. képét. Benne a leggyengébb oldalát, a komponálást a legjobban mutatja be, jobban, mint későbbi csoportképein. Gondolok itt elsősül Bencsikné családjára (1840) és a művész „három leánykája“ (1849) csoportképére.

Bencsikné családjával (Varga Nándor Lajos tollrajz vázlata)

Talán a közvetlen olasz hatás lendítette egészé a képet. Sikerült az arcokat egységes képszerkezetben megfesteni, anélkül, hogy kényszere-
dettnek hatnának. A bájos fiatal lányok nem édeskések, összetartozásukat nemcsak a kép keretéből érezzük, nemcsak a kép címében élnek. Valóban

testvérek ők. Vagy talán a családi vonatkozás nem kötelezte volna Barabást, hogy széppé varázsolja a rokon kislányokat? Gondolva esztétikai felfogására? Bármint van is, Barabásnak ösztönös megérzése remekművel ajándékozott meg bennünket. A csoportosítás alakjai félalakok, természetes nagyságban. Az elől könyöklő kislány kék bársony ruhában van, fehér

A művész három leánykája (Varga Nándor Lajos tollrajz vázlata)

prémszegéllyel. A középső, szintén ülő szebbik nővért az idősebb álló alak virággal koszorúzza, vállán sokszínű, változatos rajzú kasmir sál, kezében virág. A háttér semleges, zöldes színű és arányosan tölti ki a teret. Ez nagyban hozzájárul a kép harmonikus hatásához, a kompozíció folthatású

lezárásához. A képet valószínűleg egy már meglévő vízfestményéről festhette, amelyet Háromszéken jártában 1833 nyarán készített, valószínűen Márkosfalván.

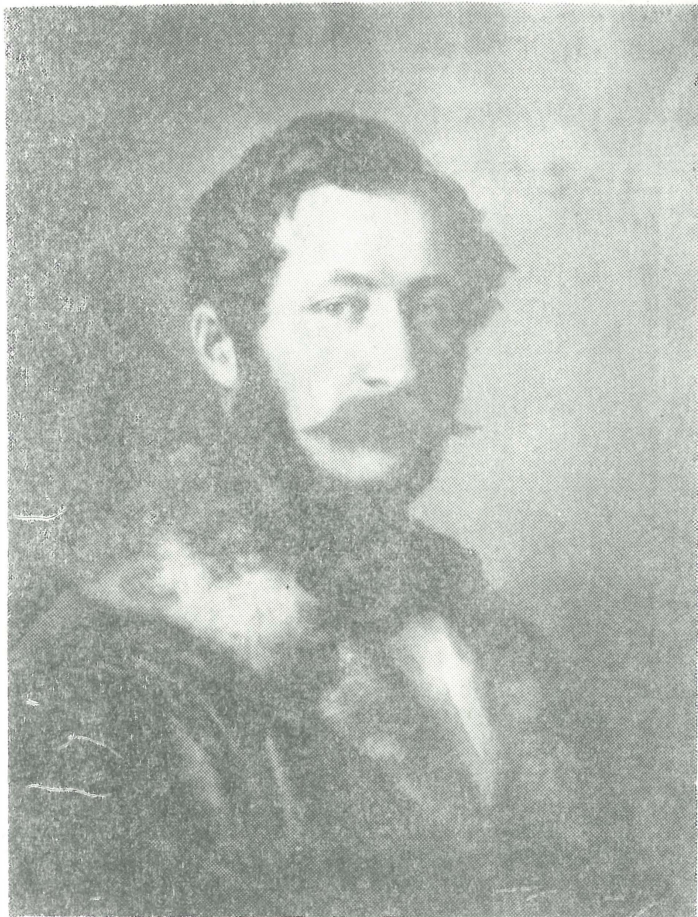
A múzeum volt második képe időrendben egyik Önarcképe (1837). Háromnegyed profilban tekint a szemlélő felé. Jóformán a fej dominál,

A három nővér

kevés látszik a vállakból. Egyszerű rajzi előadásban, édeskéség nélkül jelenik meg. Az arc kissé emlékeztet a négy évvel később készült önarcképre, amely szintén háromnegyed arcélben ábrázolja őt, de ellentétesen. A ruha is majdnem ugyanaz. Higgadt kifejezésű tekintet, bajusszal, körszakállal, figyelő mozdulatban. A félárnyékos, zöldes háttérből emelkedik ki a balról világított fej, meglepően reális kifejezéssel. Nyoma sincs rajta a későbbi szín-uniformizálásnak. Az árnyékhatárok finom szürkéit gondos kezeléssel oszlatta el, a végső fényeket pontos megfigyeléssel —, hideg

fehérekkel oldotta meg. Ez a kettősség teszi tiszta hatásúvá a képet, látszik rajta, hogy kellő idő állott rendelkezésére. Nyugodtan megfigyelhette az arcon végigfutó fényt, mely a színre bontott formákat elválasztotta egymástól. Elsimításnak nyomát sem leljük, megfigyelés tölti ki az egész képet. Komoly lépcsőfok volt művészetében, s bár közben el-elsikkadtak eredményei, fokozatosan a legjobb arcképfestők vonalához kapcsolódott.

Önarckép

Mindig különösen vonzó hatással volt rám a Múzeum gyűjteményében Barabás harmadik megsemmisült képe, feleségéről (Bois de Chesne Zsuzsanna), 1842-ből, házasságuk második évéből. Legjobban szerettem ezt a kis mellképet, olajképet, a nagyméretű óriások között. Valami finoman ellesett gyöngédséget, szépséget éreztem benne, a gyengéd mosolygáson és a fehér színkezelésen keresztül. A 32 éves művész itt sokat adott, nagy előleget későbbi énjéből. Képén a színnek is jelentősége van. A sál fehérsége határozott formákat zár le, puha anyagán a finom szeszélyes mintázat hímzett díszítménye is hangsúlyozza az alatta levő mell finom formáit. A fehér változatainak zártságából emelkedik virágsziromszerűen a gyengé-

den mosolygó női fej, bogárfekete szemekkel. Bontott hajfürtje némi hullámmal válláig ér. Kis kontyban zárul a háromnegyedes profil. Szembe néz. A háttér semleges, nem tagolt. Így az alak körvonala egységes, nyugodt, a profilból kissé visszafordulás nyomatékot kap. Nagyszerűen sikerült elfognia művésznöknek a lényegét, a formai lényegét a jellemző kifeje-

A művész felesége

zéssel, a mosollyal. A fehér szín derüsen kínálja magát, anélkül, hogy üresen hatna. Nem emlékszem, hogy a későbbi Barabás a fehér színt ennyire szépségesen ábrázolta volna. A színt ez esetben nem csak az anyaghoz kapcsoltnak érezzük, nem anyagszerű festői feladatnak, hanem igenis a személy lényéhez tartozónak. Egy későbbi képén például (Bittóné, 1874) a fehér csak a selymet jelentette.

*

Búcsúzom a három képtől, úgy érzem, mintha a második világégés hősi halottaitól búcsúznék. Öten porladtak el, akiket Barabás örökifjúnak teremtett, s akiket eddig magunkénak ismertünk. Arcképező munkássá-

gának jelentős művei voltak ezek a fiatal hajtások, amelyekre később is büszkén tekinthettünk vissza érett korszakának magaslatairól. Művészi becsük megmaradt.

Mint festőnek, szólanom kell még Barabás tiszteletreméltó vonásáról: a mesterség tiszteletéről. Le kell jegyeznünk néhány mondatát megemlékezéseiből. Le kell jegyeznünk most, amikor ennek becse mindinkább eltűnőben, halványodóban van. Gondosan, megfontoltan a legjobb anyagokkal dolgozott, képei ma is szilárdan tartják színeiket. Frissen, üdén hatnak, mintha tegnap kerültek volna ki kezei közül. Idézem néhány keserűséggel telített sorát, amikor sok cselszövény, megbélyegzés érte művészek részéről, mert öreg már, „mert nem ismerem az újabb találmányokat. Pedig mégiscsak jobbak azok a régi szerek, amiket már ötven év óta kipróbáltam, mint az olyan újabb találmány, melytől rövid időn összehasad, repedez és meg is feketedik a kép“. Mintha csak a Munkácsy képek jövőjét jósolta volna meg. Mennyire igaza volt a lenézett, öreg mesternek.

BARABÁS MIKLÓSRA VONATKOZÓ BIBLIOGRÁFIAI KIEGÉSZÍTÉS.

a sepsiszentgyörgyi Múzeum 50. éves Emlékkönyvének adataihoz

1. HOFFMANN EDIT : *Kiadatlan levelek Barabás Miklóstól*. Műbarát, Budapest, 1923.
2. RÉDEYNÉ, HOFFMANN MÁRIA : *Barabás Miklós a Lánchídról*. Magyar Művészet, Budapest, 1926.
3. PETROVICI ELEK : *Jegyzetek művészetünk történetéhez a 19. század első felében*. Budapest, 1933.
4. NAGY ZOLTÁN : *A magyar litográfia története a 19. században*. Budapest, 1934.
5. FLEISCHER GYÖRGY : *Magyarok a bécsi Képzőművészeti Akadémián*. Budapest, 1935.
6. PETROVICI ELEK : *Élet és művészet*, Budapest, 1937.
7. FARKAS ZOLTÁN : *Magyar festők*: Budapest, 1941.
8. KOPP JENŐ : *Ismeretlen magyar festők a 19. század első felében*. Budapest, 1941.
9. KOPP JENŐ : *Magyar biedermeier festészet*. Budapest, 1943.
10. BÍRÓ BÉLA : *Márkosfalvi Barabás Miklós Önéletrajza*. Kolozsvár, 1944.
11. HOFFMANN EDIT : *Barabás Miklós*. Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1950.

